

Uår og pest

Det er sannsynliggjort at det ble dyrka korn i høgere strøk i høgmiddelalderen enn senere. Men et kaldere klima satte inn fra 1300-tallet. Det finnes mer eller mindre fantastiske og truverdige beretninger om uår, misvekst og hungersnød i Nord-Europa i senmiddelalderen. Vi har ingen lokale beretninger så tidlig. Men var det uår nordafjells eller i Trøndelag, kan vi trygt rekne med at Tydal ble ramma. Et forverra klima gjorde kanskje sitt til at de ugunstigste jordbruksområda ble senest tatt opp igjen etter Svartedauden. Øverste del av Tydal ble f.eks. ikke bosatt før på 1600-tallet. Et forverra klima bremsa derfor befolkningsveksten i marginale jordbruksområder. Tydal hadde som nevnt, svakere vekst enn gjennomsnittet i Trøndelag. Klimaforverring og flere uår ramma særlig korndyrkinga. Sjøl om tydalingene kompenserte den usikre korndyrkinga med stort fehold, kunne de ikke unnvære korn. Kornvarer hørte med til det nødvendige i husholdninga. Et uttrykk for hvor livsviktig kornet var, er at Tydal slapp med halve satser i de faste skattene. Grunnen som ble gitt, var den stadige misvekst på korn. Det fans muligheter til å kjøpe korn, for i dårlige avlingsår ble det ofte importert kornvarer fra Danmark, Skottland eller andre land. Men etter uår kunne prisene stige til det mangedobbelte av det normale. Frakt til Tydal var heller ikke enkelt og billig. På 1500-tallet økte befolkninga. Vi vet lite om dette hadde sammenheng med bedre klima. Derimot er det mulig at stagnasjonen som fulgte, hadde sammenheng med uår og en generelt kaldere værtype. Vi får nå sikre kunnskaper om enkelte uårsperioder, og noen har festna seg i tradisjonen som ekstra ille. I 1591 var det kulde og hunger nordafjells. Samtidige vitneutsagn om dette «Store svarte År» er bevart fra en prest i Oppdal. I åra 1596-98 var det misvekst og hunger over hele Norge. Verre ble året 1601, i tradisjonen kalt «Det store dyre år». Det var visstnok andre uåret på rad. For i 1600 var det «dyb Sne i juli maaned» ifølge O. Stuevold Hansen (1873). I 1633 lå snøen ut i juni i Selbu. Dette året frøs alt bort på 47 bruk. (Kjell Haarstad: Selbu i fortid og nåtid, bind 1, side 127.) Et problem for fjellbøndene var at vinteren kunne komme alt for tidlig. Fogden unnskyldte noen ganger bøndenes manglende skatteevne med at kornet «Aarligen for dennem bortfryser», (1645 og 1659). I åra 1685-90 var det frost fem år på rad. «Det store froståret» ble 1695 da kornet frøs natt til 20. august, og ny kulde satte inn i begynnelsen av september. Ofte fulgte flere uår etter hverandre, gjerne 3 år på rad. Slik var det omkring 1600, 1632-34, i 1680-åra og 1695-97. Ett uår fikk nemlig følger også for neste år: Frøs kornet bort om høsten, ble såkornet ødelagt. Greide en ikke å sanke nok vinterfor, eller våren og sommeren kom uvanlig sent, måtte kanskje ei ku eller flere slaktes. 1680 var et slikt sent år at hester og kveg døde, ifølge G. Schøning (1761) Også tida rundt 1700 var klimamessig ugunstig. Mellom 1683 og 1708 kan det reknes 16 år som uår eller hardår (Haarstad: Selbuboka E). Enkelte år gjorde kanskje lemen og andre smånagere skade. I 1647 åt de alt grønt i Meråker, skriver Schøning (1761). Dyr kunne også bringe smitte med seg. Var motstandskrafta fra før svekka av hunger og ensidig kosthold, spredte sjukdommer seg lettere. Sult og sjukdom virka sammen og var årsak til høg dødelighet. Men epidemier eller pestsjukdommer hadde opplagt også sammenheng med folks levevis og manglende kunnskaper om hygiene. Småkopper og blodsott (dysenteri) var farlige epidemier som kom og gikk. Ofte er de nevnt samtidig med uåra. Vi må forestille oss at folk levde med en liten sikkerhetsmargin. Ei klimaforverring gjorde denne enda mindre. Når så mange uår ramma kornavling og grasvekst, ble det vanskelig for en bondefamilie å greie seg. Resultatet ble altså stagnasjon eller tilbakegang i folketall og krøtterhold. Vi vet ikke om noen direkte sulta

ihjel, men sykdommer som hadde sammenheng med dårlig ernæring, var utvilsomt årsak til høy dødelighet. Smittsomme epidemier var aller farligst. Slike var det mange av. De kom stundom i kjølvatnet etter kriger og ble spredd av soldatene. Kanskje også krig og ødeleggelser hadde noe av ansvaret for stagnasjonsperiodene.